

тями інновації є наукова (бібліотекознавча), технічна (з використанням сучасних інформаційних технологій) новизна і виробнича доцільність.

Бібліотечні інновації повинні відзначатися новизною; спрямовуватися на задоволення читачьких потреб; приносити користь бібліотеці; бути прийнятними для широкого використання та запровадження.

Інноваційний процес у бібліотечному середовищі може бути **внутрішнім** (спрямованим на створення і використання нововведення всередині однієї бібліотеки або централізованої бібліотечної системи), **міжбібліотечним** (спрямованим на створення і використання нововведення серед бібліотек одного рівня або одного регіону) і **розширеним** (проявляється у появі нових генераторів нововведення, здатних розвивати ідею до досконалості та на її базі продукувати нові).

Важливе значення має оцінка можливого ефекту від реалізації інновацій. Ефект може бути економіч-

ним, фінансовим, соціальним, ресурсним, технологічним або проявлятися у нематеріальній сфері (імідж, новизна, корисність, надійність тощо).

Сподіваємося, що через декілька років у матеріалах традиційного моніторингу реалізації пріоритетних напрямів інноваційного розвитку України знайде відображення інформація про здійснені інноваційні заходи та досягнуті результати у галузі бібліотечної справи як такої, без якої неможливий розвиток не лише культури і духовності, а й економіки, фінансової сфери, промислового та сільськогосподарського виробництва.

Список використаної літератури

1. Парсонс В. Публічна політика: Вступ до теорії й практики аналізу політики. – К., 2006. – С. 32.

2. Інноваційна діяльність – запорука технологічного оновлення виробництва // www.kmu.gov.ua/control/uk/publish. – 19.03.07.

ПОЧАТКИ КНИГОВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

У статті описано засади роботи видавництва дешевих книжок в “російській Україні”, заснованого Б. Грінченком і його однодумцем І. Череватенком, а також йдеться про тематику і автуру випущених видань

ПЕРШЕ видавництво видатного українського письменника і вченого, освітнього і громадського діяча Б. Грінченка було організовано в Чернігові коштом його однодумця Івана Череватенка – “широго українського патріота”, за характеристикою самого Грінченка. І. Череватенко всіляко підтримував його ідеї й саме йому довірив реалізацію задуму щодо створення видавництва дешевих книжок в “російській Україні”.

Біографія І. Череватенка зовсім коротка, адже прожив він лише 28 років. Народився 1893 р. у м. Рошоті Острозького повіту Воронезької губернії (нині – Чернігівська обл.). Родом із селян, він зміг отримати освіту в реальній школі. Розбагатівши, як згадував Б. Грінченко, «...не загордів, не покинув знатися з “простолюдом” і завсігди йшов пособляти йому в його громадських справах... Свідомий українець, він бажав, щоб український народ освічувався своєю мовою і клопотався, щоб були українські народні видання дитячих книжок, захожувався й сам писати по українськи, хотів завести премії за найкращі науково-популярні книжки українською мовою» [1].

За духовним заповітом І. Череватенка Б. Грінченко було передано 1 000 крб. на створення видавництва дешевих популярних книжок українською мовою. Останній, за власними спогадами, “згодився порядкувати всією справою доти, поки зможемо се робити, і з умовою, що, коли б видання припинились, то взяті за книжки гроші мають бути повернені на яке українське народо-просвітне діло” [1].

У своєму розпорядженні І. Че-

реватенко висунув обов’язкову умову: видання мають виходити винятково на добровільних засадах як зразок патріотичного служіння справі народної просвіти. Авторський гонорар складали 50 примірників виданої книжки (пізніше часом було і по 100), за малюнок – 20 примірників. Редагування й коректура так само не оплачувалися (ці функції було покладено на редактора Б. Грінченка та адміністратора – його дружину М. Грінченко). Гроші дозволялося витратити лише на друк, брошурування, цензурні оплати, частково – на пересилання, закупівлю матеріалу для пакування тощо [2].

Видавати книжки в умовах, що склалися в Україні, і зокрема в Чернігові наприкінці XIX ст., було дуже важкою справою. Насамперед, дуже дорого коштували папір і друк, по-друге, як зазначав Борис Дмитрович: “Чернігів стоїть собі в боці від торгового руху, а дві-три маленькі книгарні торгують переважно шкільними книжками. Через усе це рух видавничий був значно менший, ніж могло б бути при інших обставинах. Але все ж видавництво силкувалося пускати книжки якомога дешевше і через те брало на кожному виданні тільки найменший барिश – такий, щоб діло не меншало, з помалу зростало, і капітал коли не більшав, то принаймні не меншав” [1]. Природно, за таких умов “готова аркушева книжка стоїла значно дорожче (удвоє часом), ніж за скільки таку книжку Губанов або Ситін (московські народні видавці) міг продавати” [1, арк. 1, зв. 2]. Це підтверджується й цінами на книжки, й спеціальними рахунками за них, що зберігаються

Н. Зубкова

серед документів особового архівного фонду Б. Грінченка в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

На відсотки, набуті внаслідок діяльності видавництва за два роки, Б. Грінченко запропонував встановити премію імені Івана Череватенка і сам склав “Статут фонду імені Івана Череватенка за науково-популярні книжки”. Надання премій передбачалося за “оригінальні, ніде ще не друковані, написані для широких мас народу наукові твори, що мають на меті спопуляризувати серед усього українського народу здобутки світової науки”. За умовами Статуту, премією не могли відзначитися роботи, що “тим чи іншим робом захвалюють неволю, панування одного народу або громадського стану над другим, або за твор конфесійний” [3].

Право нагородження премією імені І. Череватенка Б. Грінченко в 1901 р. передав львівській “Просвіті”. За положенням конкурсу, “Просвіта” могла присуджувати премію не раніше, як через два роки після оголошення про її умови. Розмір першої премії визначався відсотками від продажу книжкових видань, набутих за два роки. У разі, коли не виявлялося твору, гідного першої премії, конкурс оголошували на два роки ще раз, і, відповідно, розмір премії зростав удвічі. Результати конкурсу мали публікуватися в одному з популярних часописів. Конкурсна комісія утворювалася з п’яти осіб, її повинні були складати “голова Товариства, професор з української університетської катедри, народній вчитель і двоє українських письменників, таких, що хоч один з їх уже писав для нар[одних]мас” [4, арк. 2 зв.].

Видавництво проіснувало шість років, надрукувало 46 книжок загальним тиражем близько 170 тис. примірників.

Для встановлення реального репертуару видань коштом І. Череватенка проведено аналіз архівних документів та книжкового зібрання Грінченків. Так, в одній із рукописних чернеток проекту фонду Череватенка Б. Грінченко написав, що за 1894-1899 рр. коштом Череватенка в Чернігові видано 36 книг загальним тиражем 133 870 примірників [1, арк. 2]. Комплексний аналіз архівних документів дозволяє реконструювати репертуар видань чернігівського періоду і визначити їхню кількість: всього за 1894–1900 рр. було видано 46 книжок.

Досліджуючи їхній склад та зміст, можна припустити, що всі чернігівські книжки, в яких на титульному аркуші значиться: “Видав Б. Грінченко”, надруковані на кошти І. Череватенка. Ці книжки, по-перше, відповідають умовам заповіту мецената, по-друге, вказують на Б. Грінченка як на видавця, і, нарешті, всі вони видані в Чернігові під час перебування там Б. та М. Грінченків. За всіма ознаками ці видання можуть вважатися “дешевими народними” (в підрахунках вказано ціну деяких із них). Зміст книжок теж повністю відповідає вимогам І. Череватенка: це літературні та науково-популярні твори найвідоміших українських авторів – Т. Шевченка, Л. Глібова, М. Коцюбинського, П. Гулака-Артемовського, К. Білиловського, Марка Вовчка, Є. Гребінки, Т. Зіньківського, П. Куліша, А. Метлинського, О.-Ю. Федьковича, самого Б. Грінченка. Видання невеликі за обсягом, надруковані на дешевому папері, помірної ціни.

Наше припущення підтверджується фінансовим звітом, написаним М. Грінченком перед від’їздом по дружжю до Києва, та передачею залишку коштів львівській “Просвіті” й “Благотворительному обществу издания общепользных и дешевых книг в Санкт-Петербурге”: “За цей час одержано від Череватенків було 1 003 крб., зароблено 3 345 крб. 32 коп., витрачено на видання 2 975 крб. 32 коп. Позичено були 29 крб. 50 коп. і 400 крб. були послані на премію Череватенка у Львів” [5]. Далі в документі наводяться конкретні цифри щорічних витрат: 1894 р. – за 3 позиції (маються на увазі позиції книжок); 1895 – за 4–12; 1896 – за 13–18; 1897 – за 19–24; 1898 – за 25–28; 1899 – за 29–40; 1900 – за 39–45. Таким чином, у відтвореному нами каталозі видань коштом Череватенка наявна розбіжність лише в одне видання, що не позначається на реальності запропонованої реконструкції. До того ж рукописні матеріали Б. та М. Грінченків мають чорновий характер, що, з одного боку, дозволяє виявити деякі цікаві дані, а з іншого – не становить “істини в останній інстанції”.

Народних книжок могло б вийти значно більше, коли б не цензурні утиски. В архіві Грінченка зберігаються списки книжок, які не пройшли “цензурного сита”: це “Братська любов, або Страшна пригода” Д. Гордієнка, “Петрусь Перебендя. Іван Підкова” Т. Шевченка, “Оповідання” Є. Гребінки, твори Г. Барвінок, а також власні твори Б. Грінченка (наприклад, біографічний нарис про Івана Котляревського, деякі оповідання, розповіді про пустелю Сахару, про гори, диких людей, народні казки та перекази Ф. Шіллера, життєпис Авраама Лінкольна) та його дружини. З приводу заборони науково-популярних нарисів Б. Грінченка “Велика пустиня Сахара” та “Як вигадано книги друкувати чи то печатати” М. Гримач у своїй розвідці “Література й життя (Листи з України російської)” дотепно зауважує: «Ну, ще друкарський верстат може й страшний для цілості великодужої російської імперії, бо з нього всякі “превратные мнения” можуть виходити, але ж Сахарський пісок і каміння? Чим же вони нецензурні?» [6].

Деякі книжки, заборонені цензурою, перероблялися і знову подавалися на цензуру, і бували випадки, коли цензор дозволяв до друку раніше “забраковані” твори. Доходило й зовсім до казусів, коли цензура викреслювала вже видрукувані раніше вірші (зокрема, Т. Шевченка, Є. Гребінки, Г. Кониського). Але, як правило, Б. Грінченко використовував усі мислимі й немислимі засоби, докладав максимум зусиль, щоб виходили друком книжки для простого народу. Навіть офіційна преса з прихильністю відзначала появу таких книжок, вказуючи, зокрема, на велике знання своєї справи та бездоганний смак упорядників. Книжки для народу, видані Грінченками, як зазначалося в газеті “Жизнь и искусство” (№ 348 за 1896 р.), “...принадлежат к лучшим образцам того рода народной литературы, чтение которых, помимо непосредственного удовольствия, доставляет читателям и много полезных сведений”.

У листі до Львівського товариства “Просвіта” Б. Грінченко дає останні розпорядження щодо фонду імені Івана Череватенка: «Посилаю вкупі з цим листом 400 руб. на фонд ім. Ів. Череватенка. Разом з попередю

присланими се буде 1 000 рублів. Сам кінчаю складання фонду. Прошу отже:

а) повідомити мене про те, що сі гроші Т-во відібрало;

б) на підставі № 3 “Статуту фонду” оголосити перший конкурс. 1901.11.29. З Чернігова» [7].

Продавши майно чернігівського видавництва і одержавши за це ще 1 000 крб., Б. Грінченко надсилає їх до Правління “Благотворительного общества издания общепользных и дешевых книг в Санкт-Петербурге” з супровідним листом: «Прекратив издание народных книг на малорусском языке на капитал (1 000 руб.), завещанный мне в 1893 г. для этой цели Ив. Як. Череватенком, и основав фонд имени завещателя в 1 000 р. для выдачи из процентов премий за лучшие научно-популярные книги на малорусском языке для народа, я оставшиеся у меня вырученные за книги деньги, а также и нераспроданные еще книги желаю передать Бл[аготворительному] о[бществу] и[здания] о[бщепользных] и д[ешевых] книг в Санкт-Петербурге на следующих условиях:

1. Переданные деньги и также те, которые будут выручаться от продажи книг впоследствии, составляют особый “Капитал”, которому ведется отдельный счет и который называется “Капитал имени И.Я. Череватенко, переданный в распоряжение О-ва”.

2. Капитал этот Бл. о-во может употреблять только для народного чтения на украинском языке таким

образом, что все деньги, вырученные от продажи этих книг, присчитываются к капиталу.

3. Общество ежегодно печатает в своих отчетах сведения о состоянии “Капитала”.

4. В случае закрытия общества или прекращения им издания книг на укр. языке, Б.Д. Грінченко имеет право немедленно взять капитал обратно – в виде ли денег или в виде изданных на них книг.

К этому имею честь пояснить, что на 1 января 1902 года числилось за передачею вышеупомянутых 1 000 р. на фонд премий, кроме небольшого количества вырученных от продажи книг денег. Кроме того, не продано книг приблизительно на сумму 1 500 руб., каковые, будучи сданы на комиссию с уступкою в 40%, дадут выручки рублей 900. Книги эти я полагаю переслать или самому О-ву или кн. складу “К. Старины” (квитанции последнего передать О-ву. 1902, 23 февраля» [8].

Досвід видавничої роботи, набутий Б. Грінченко у чернігівському видавництві, став йому в пригоді в період діяльності головою Видавничої комісії Київського товариства “Просвіта”.

Список використаних джерел

1. Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского, Институт рукопису. – Ф. I, № 32280.
2. Там само. – № 32280–32281.
3. Там само. – № 32284.
4. Там само. – № 32281.
5. Там само. – № 32286.
6. Там само. – № 34500.
7. Там само. – № 32416.
8. Там само. – № 32418.

ВНЕСОК ПРОФЕСІЙНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У БЕЗПЕРЕРВНУ ОСВІТУ

БЕЗПЕРЕРВНА БІБЛІОТЕЧНА ОСВІТА

Автор розглядає діяльність національних професійних бібліотечних об'єднань щодо підготовки бібліотечних кадрів та підвищення їхньої кваліфікації у різних країнах світу

БЕЗПЕРЕРВНА освіта – це цілеспрямований процес, складниками якого є підготовка кадрів, підвищення кваліфікації та самоосвіта. Дослідження історії розвитку національних бібліотечних асоціацій засвідчило, що освітня діяльність – важливий напрям їхнього функціонування. Протягом багатьох десятиліть свого існування національні бібліотечні асоціації доводили необхідність спеціальної освіти для бібліотекарів, були залучені до створення та удосконалення системи безперервної освіти.

У даній статті автор вводить в обіг і узагальнює дані стосовно освітньої діяльності бібліотечних асоціацій у різних країнах світу, розглядає основні напрями роботи професійних бібліотечних об'єднань у сфері безперервної освіти в останні десятиріччя. Необхідність такого розгляду диктується важливістю професійного вдосконалення бібліотечних фахівців в умовах змін інформаційного середовища та підвищення вимог суспільства до бібліотечно-інформаційної сфери.

Певні аспекти професійно-освітньої діяльності бібліотечних асоціацій розглядалися у працях М. Вінтера [1], Й. Деккера [2], А. Каптерева [3; 4], В. Пашкової [5-7], Е. Сукіасяна [8], Ю. Чавана [9]. У більш широкому контексті проблемами організації та здійснення безперервної бібліотечної освіти в Україні займалися бібліотекознавці: В. Бабич [10; 11], В. Ільганаєва [12], Н. Кушнарченко, В. Пашкова,

В. Скнар [13; 14], М. Слободяник [15], А. Чачко [16; 17],

І. Шевченко [18-21] та ін. Роль Української бібліотечної асоціації (УБА) у підвищенні кваліфікації працівників бібліотек розглядали у своїх працях В. Пашкова [22], В. Скнар [23; 24], Л. Філіппова [25], Ю. Трач [26; 27] і деякі ін.

Наприклад, у дисертації Ю. Трач [28] зроблено спробу проаналізувати проблеми професійного розвитку бібліотекарів у фахових об'єднаннях України, розглянуто форми і зміст діяльності цих об'єднань.

Наукові узагальнення та висновки цих науковців мають вагомий значення для подальшого дослідження національними бібліотечними асоціаціями проблем розвитку безперервної бібліотечно-інформаційної освіти.

Освітня діяльність національних бібліотечних асоціацій здійснюється, зокрема, через:

- затвердження стандартів професійної освіти та запровадження програм акредитації освітніх установ і окремих дисциплін;
- сертифікацію їхніх членів;
- відповідні програми під час конференцій та інших зібрань;
- навчальні курси;
- фінансування та проведення наукових досліджень з

В. Пашкова